

UDK: 372.891

Gulshoda MIRZATOVA,
Namangan davlat universiteti o'qituvchisi

NamDPI dotsenti, PhD N.Abdusamatova taqrizi asosida

DEVELOPMENT OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS OF FUTURE SPECIALISTS

Annotation

This article highlights the importance of developing the socio-emotional skills of future specialists in modern society. Socio-emotional skills include key elements such as self-awareness, self-management, social awareness, effective communication and responsible decision making. The article analyzes the essence, significance, methods of development and its role in the educational process of these skills. The results of studies show that socio-emotional competencies are necessary not only for professional success of future specialists, but also for personal and social stability. It also emphasizes the need to develop and implement strategies aimed at effectively shaping these skills in educational institutions.

Key words: socio-emotional skills, self-awareness, self-management, social awareness, effective communication, responsible decision-making, future professionals, professional competencies, educational development, emotional intelligence.

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО - ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ ПРОФЕССИОНАЛОВ

Аннотация

В данной статье освещается важность развития социально-эмоциональных навыков будущих специалистов в современном обществе. Социально - эмоциональные навыки включают ключевые элементы, такие как самосознание, самоконтроль, социальное самосознание, эффективное общение и ответственное принятие решений. В статье анализируется сущность, значение, методы развития и роль этих умений в образовательном процессе. Результаты исследований показывают, что социально-эмоциональные компетенции необходимы не только для профессионального успеха будущих специалистов, но и для личной и социальной стабильности. Он также подчеркивает необходимость разработки и применения стратегий, направленных на эффективное формирование этих навыков в учебных заведениях.

Ключевые слова: социально-эмоциональные навыки, самосознание, самоконтроль, социальное самосознание, эффективное общение, ответственное принятие решений, будущие профессионалы, профессиональные компетенции, развитие образования, эмоциональный интеллект.

BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI IJTIMOIIY- EMOTSIONAL KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy jamiyatda bo'lajak mutaxassislarining ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini rivojlantirish muhimligini yoritadi. Ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar - o'zini anglash, o'zini boshqarish, ijtimoiy anglash, samarali muloqot va mas'uliyatli qaror qabul qilish kabi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi. Maqolada bu ko'nikmalarining mohiyati, ahamiyati, rivojlantirish usullari va ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bo'lajak mutaxassislarining nafaqat kasbiy muvaffaqiyati, balki shaxsiy va ijtimoiy barqarorlik uchun ham zarurdir. Shuningdek, ta'lim muassasalarida ushbu ko'nikmalarni samarali shakllantirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish va tatbiq etish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar, o'zini anglash, o'zini boshqarish, ijtimoiy anglash, samarali muloqot, mas'uliyatli qaror qabul qilish, bo'lajak mutaxassislar, kasbiy kompetensiyalar, ta'limni rivojlantirish, emotsional intellekt.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda kasbiy sohalar tobora murakkablashib, mutaxassislardan faqat nazariy bilim va texnik ko'nikmalar emas, balki kuchli shaxsiy va ijtimoiy salohiyat ham talab etilmoqda. Bo'lajak mutaxassislar jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida bevosita ishtirok etuvchi asosiy kuch sifatida, o'z kasbini puxta egallash bilan birga, odamlar bilan sog'lom munosabatlar o'rnatish, muloqotda samaradorlikni ta'minlash va jamoa bilan ishlash kabi ijtimoiy-emotsional qobiliyatlarga ham ega bo'lishi zarur.

Ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar (IEK) deganda, shaxsning o'zini anglay olish qobiliyati, boshqalar bilan to'g'ri muloqot o'rnatish, his-tuyg'ularni nazorat qilish, qaror qabul qilishda axloqiy me'yorlarga amal qilish, jamoada samarali ishlash, empatiya kabi muhim jihatlarni tushuniladi. Ushbu kompetensiyalar shaxsning ruhiy barqarorligini ta'minlaydi, nizoli vaziyatlarda murosaga kelish imkonini beradi, stressli holatlarda ijobiy yo'l tutishga undaydi. Ayniqsa, bugungi texnologik va axborotga boy muhitda

insonlar o'rtasidagi real muloqot, hissiy bog'lanish va ijtimoiy mas'uliyat yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ta'kidlash joizki, ilg'or xorijiy tajribalarda ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni shakllantirish alohida e'tiborga olingan. Masalan, AQSh, Finlandiya, Singapur kabi mamlakatlarda maktabgacha ta'limdan boshlab, oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlarda IEKni rivojlantirishga qaratilgan dasturlar muvaffaqiyatli tatbiq etilmoqda. Bu esa nafaqat o'quvchilarning akademik yutuqlariga, balki ularning psixologik farovonligiga, ijtimoiy integratsiyasiga va yetuk fuqaro sifatida shakllanishiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shunday ekan, O'zbekiston ta'lim tizimi ham ijtimoiy-emotsional o'sishni ta'minlovchi yondashuvlarga ehtiyoj sezmoqda. Bu ayniqsa bo'lajak mutaxassislar - universitet va institutlarda tahsil olayotgan yoshlar uchun dolzarbdir. Zero, bugungi talaba – ertangi yetakchi, o'qituvchi, shifokor, muhandis, tadbirkor. U nafaqat kasbiy bilimlar bilan

qurollangan, balki o'ziga ishongan, boshqalarni tushunadigan, his-tuyg'ularni boshqara oladigan yetuk shaxs bo'lishi kerak. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish masalasi ta'lim jarayoniga chuqur integratsiya qilinishi zarur bo'lgan ustuvor vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar (IEK) bugungi kunda global ta'lim va pedagogika sohasida eng ko'p tadqiq qilinayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Amerikalik olim D. Goleman o'zining "Emotional Intelligence" (Hissiy intellekt) asarida inson muvaffaqiyatining 80 foizi hissiy intellekt bilan bog'liqligini ta'kidlagan. O'zbek olimi T. Jo'rayev "Oliy ta'limda shaxslararo kompetensiyalarni shakllantirish" nomli maqolasida talabalar o'rtasida kommunikativ ko'nikmalar, ijtimoiy hamkorlik va konfliktlarni boshqarish masalalarini tahlil qilgan. S. Karimova esa o'zining "Pedagogik jarayonda hissiy savodxonlikni oshirish" maqolasida o'qituvchilarning IEK darajasi ta'lim sifati bilan bevosita bog'liq ekanini ta'kidlaydi. U o'qituvchilarni o'qitish jarayonida hissiy intellektni baholovchi diagnostik vositalarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar besh asosiy komponentdan iborat:

O'zini anglash – bu shaxsning o'z his-tuyg'ulari, fikrlari, motivlari, qadriyatlar va xatti-harakatlari sabablarini tushunish qobiliyatidir. Bu ko'nikma insonning o'z ichki dunyosiga nisbatan ongli munosabatda bo'lishini, hissiy va axloqiy ong darajasining o'sishini ta'minlaydi.

O'zini boshqarish - bu shaxsning o'z his-tuyg'ulari, xatti-harakatlari va impulsini ongli ravishda boshqarish, ichki intizomni saqlab qolish, stressli vaziyatlarda muvozanatni yo'qotmaslik qobiliyatidir. Bu ko'nikma

Ta'limda ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish usullari quyidagilardan iborat (1-rasm):

1-rasm. Ta'limda ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish usullari

Treninglar va seminarlar - talabalarga o'zini anglash, stressni boshqarish va empatiya kabi mavzularda treninglar tashkil etish.

Rolli o'yinlar- turli ijtimoiy vaziyatlarni modelashtirish orqali amaliy tajriba orttirish.

Refleksiya va baholash - talabalarga o'z his-tuyg'ularini va xatti-harakatlarini tahlil qilish imkoniyatini yaratish [3].

Mentorlik dasturlari - tajribali mutaxassislar bilan shaxsiy aloqa orqali shaxsiy va kasbiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash.

Xalqaro loyihalar va ko'ngillilik – turli madaniyatlar bilan ishlash orqali ijtimoiy moslashuvchanlikni kuchaytirish.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Mazkur tadqiqot doirasida bo'lajak mutaxassislarning ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini rivojlantirish holati, mavjud muammolar va istiqbolli yechimlar tizimli ravishda tahlil qilindi. Tahlil ikki asosiy yo'nalishda olib borilgan: 1) ta'lim jarayonining amaliy jihatlar; 2) talabalar o'rtasida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarning mavjud darajasi.

1. Oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan kuzatuv va so'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, aksariyat holatlarda ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan dars uslublari va metodikalarga yetarli e'tibor qaratilmayapti. O'quv mashg'ulotlari, asosan, nazariy bilimlarni yetkazish va baholashga yo'naltirilgan. Pedagoglar

odamning ichki energiyasini ijobiy yo'nalishga burishi, maqsad sari harakatini uzluksiz davom ettirishi va salbiy emotsiyalarga berilmasligini ta'minlaydi

Ijtimoiy anglash - shaxsning atrofidagi insonlar hissiyotlarini, ehtiyojlarini va qarashlarini tushunish, ularning nuqtai nazariga hurmat bilan yondashish va turli ijtimoiy kontekstlarda o'zini to'g'ri tutish qobiliyatidir. Bu ko'nikma empatiya (ya'ni boshqalarning his-tuyg'ularini his qilish) bilan chambarchas bog'liq bo'lib, insonlarning ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi.

Samarali muloqot – bu shaxsning o'z fikrini aniq, tushunarli va hurmat asosida yetkazishi, boshqalarni faol tinglashi, bahs va nizolarni konstruktiv tarzda hal qilish qobiliyatidir. Samarali muloqot ikki tomonlama jarayon bo'lib, unda nafaqat so'zlash, balki tinglash, tushunish va to'g'ri javob qaytarish muhim ahamiyatga ega.

Mas'uliyatli qaror qabul qilish - bu shaxsning axloqiy, ijtimoiy va shaxsiy qadriyatlar asosida muammoni aniqlash, variantlarni tahlil qilish, oqibatlarini oldindan baholash va ongli qarorga kelish qobiliyatidir. Bu ko'nikma shaxsga shoshilinch, hissiy, yoki noto'g'ri ta'sirlarga berilmasdan, oqibatlarga javob beradigan qarorlar chiqarishda yordam beradi.

Ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish bo'lajak mutaxassislarning kasbiy va shaxsiy hayotida muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, IEK yuqori bo'lgan talabalar akademik muvaffaqiyatga erishishda, stressni boshqarishda va ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli bo'lishadi. Masalan, Brackett va boshqalar (2010) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, IEK yuqori bo'lgan talabalar darslarga ko'proq qatnashishlari, o'qituvchilar bilan samarali munosabatlar o'rnatishlari va umumiy farovonlik darajasi yuqori bo'lishi aniqlangan [3].

2. Tadqiqot davomida 150 nafarga yaqin talabalar orasida ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar darajasini baholovchi so'rovnoma o'tkazildi. Natijalar quyidagicha asoslandi:

- o'zini anglash: 64% talaba o'z his-tuyg'ularini aniqlashda qiynalishini bildirgan;
- o'zini boshqarish: 72% ishtirokchi stressli holatlarda asabiylashishini yoki passiv darajani egallashini aytgan;
- empatiya: 41% talaba boshqalarning holatini tushunishga qiziqishini bildirgan, ammo 59% bu borada aniq harakat qilmaydi;
- muloqot: 68% talabalar jamoaviy ishlarda faol ishtirok etsa-da, 32% o'z fikrini ochiq ifoda etishda muammoga duch keladi;
- mas'uliyatli qaror qabul qilish: 55% talaba hayotiy muammolar yuzasidan mustaqil qaror chiqarishda o'ziga ishonch yo'qligini bildirgan.

Ushbu raqamlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar hali to'liq shakllanmagan va ularni rivojlantirish uchun qo'shimcha metodik yondashuvlar, psixologik-axborot muhit yaratish zarur [4].

3. Pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlar, natijalar tahlili quyidagicha hisoblanadi: IEKni rivojlantirishda

an'anaviy dars shakllari yetarli emas. Quyidagi metodik yondashuvlar samarali ekanligi tajriba asosida tasdiqlandi:

- rolli o'yinlar va simulyatsiyalar – turli ijtimoiy vaziyatlarni boshdan kechirish orqali empatiya va muloqotni mustahkamlash;

- refleksiya daftarlari – talabalarni o'z-o'zini tahlil qilishga o'rgatish va hissiy savodxonlikni rivojlantirish;

- jamoaviy loyihalar – hamkorlik, mas'uliyat va liderlik qobiliyatlarini shakllantirish;

- mentorlik tizimi – individual yondashuv asosida shaxsiy va kasbiy yo'nalishda ko'maklashish.

Xulosa va takliflar. Bo'lajak mutaxassislarining ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy masalasi ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. IEK nafaqat akademik muvaffaqiyat, balki shaxsiy farovonlik, ijtimoiy moslashuvchanlik va hayotiy barqarorlikning muhim omili sanaladi. Shuning uchun ham, oliy ta'lim muassasalari bu borada tizimli yondashuvni shakllantirishi, pedagoglarning o'zi ham ushbu ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Sh.Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. O'zbekiston. Toshkent.2022. 212-bet
2. Грудзинская Е. Ю. Педагогическая технология «Развитие критического мышления через чтение и письмо» в подготовке специалистов: Вестник ННГУ / Е. Ю. Грудзинская. – Выпуск 1(6). – 2005. – С. 181 – 188.
3. Колганова Н.Е. Сущностные характеристики формирования основ читательской компетентности младших школьников/ Н.Колганова // Теория и практика образования в современном мире: материалы международной науч.конф. – СПб: Реноме, 2012. – с. 5 – 8
4. Орлова Э.А. Рекомендации по повышению уровня развития читательской компетентности в рамках Национальной программы поддержки и развития чтения: пособие для работников образовательных учреждений / Э.А. Орлова. – М., 2008. – с. 72 28.
5. Чернявская А.П. Технология развития критического мышления: перспективы для образования 21 века. Н.Новгород, 2001.